

אין הבן יורש אמו בקבר (בבא בתרא קנט)

גליון 437

בדף קנט: בעו מיניה מרב ששת בן מהו שיירש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב. אמר ליה תניתוה וכו' אמר ליה רב אחא בר מניומי לאביי אף אנן נמי תנינא נפל הבית עליו ועל אמו אלו ואלו מודים שיחלוק וכו' אלא לאו שמע מינה אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב שמע מינה. וטעמא מאי אמר אביי נאמרה סיבה בבן ונאמרה סיבה בבעל, מה סיבה האמורה בבעל אין הבעל יורש את אשתו בקבר אף סיבה האמורה בבן אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב.

וביאר הרשב"ם (בד"ה בעו מיניה מרב ששת) יוסף בן רחל (בן יחיד לאמו) שמת בחיי אמו ואחר כך מתה רחל אמו, מהו שיירש (יוסף) את אמו כשהוא בקבר כאילו הוא חי להנחיל לאחים שלו מן האב (מאמא אחרת) כגון לראובן בן יעקב מלאה שהוא אחיו מאביו.

הדין הוא שבן יורש את אביו גם אם הבן מת קודם, להעביר נחלתו לבנו (הנכד) כמבואר בדף קטו. אבל בבן היורש את אמו הדין הוא שהבן יורש רק אם חי בשעה שאמו מתה אבל אם מת קודם (והוא בקבר) ואז אמו מתה, אין הירושה עוברת דרכו כדי להנחיל ליורשים שלו שאינם יורשים של האם (כגון ראובן בן לאה שהוא אחיו של יוסף מאביו אבל אין לו דין ירושה מרחל שהיא אשת אביו).

ומבואר בסוגיין שדין זה שירושה מהאם שונה מירושה מהאב נלמד מגזירה שוה בין הפסוקים של לא תסוב נחלה שנאמרו גם מחמת הבעל וגם מחמת הבן (יש שני פסוקים של לא תסוב, ודורשים אחד להסבה מחמת הבעל ואחד להסבה מחמת הבן כמבואר בדף קיב:).

ולכאורה יש כאן גזירת הכתוב שירושה מהאם היא רק בחיי היורש ולא במותו, דלא כירושה רגילה של האב שמת שאז יש דין משמוש שהנחלה של האב ממשמשת (עוברת) דרך הבן המת ליורש הבא בתור שהוא בנו או בתו וכדו'.

והנה בדף קיד: מובא דין זה בפשיטות בלי לשאול מאי טעמא, דבמשנה בריש יש נוחלין יש ייתור לשון (בנוגע לנוחלין ומנחילין) ולומדים משם דאשה את בנה דומיא דאשה את בעלה, מה אשה את בעלה אין הבעל יורש את אשתו בקבר (שמה שירשה מאביה לאחר מותה אינה עוברת לבעלה) אף אשה את בנה (שהבן מת לפני אמו) אין הבן יורש אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב. ושם לא מוזכרת שום ילפותא מפסוק אלא פשוט רואים מהמשנה שדינם שווה. (ועי' תוס' בסוגיין שהעירו מהגמ' בדף קיד:).

והנה הרמב"ם (פ"א נחלות ה"ג) פסק את הדין שאין הבן יורש את אמו בקבר למרות שהרמב"ם פסק דירושת הבעל היא מדרבנן (פ"א נחלות ה"ח), וא"כ לא יתכן שנקט למעשה כהדרשה בדף קנט: מה הבעל אינו יורש בקבר כך גם הבן וכו' דזה שייך רק למ"ד דירושת הבעל מן התורה. וע"כ דהרמב"ם ס"ל שדין זה שאין הבן יורש בקבר נלמד בלי צורך בילפותא מפסוק.

ובאמרי משה (סי' לח אות ה) הביא קושיא זו על הרמב"ם, וכתב דבאמת יש להבין למה בסוגיין בדף קנט איבעיא להו אי הבן יורש בקבר אחרי דכבר הובא דין זה בפשטות לעיל (דף קיד) ושם לא הביא שום ילפותא מגזירה שוה אלא דבמשנה משמע שכשם שהבעל אינו יורש כך גם בבן את אמו.

והידוש באמרי משה דנידון זה תלוי בשאלה בגמ' בדף קנט. האם נכד יורש מסבו כי מכח אבוב דאבא קאתינא או לא, והיינו האם הנכד יורש באופן ישיר את סבו. והביאו לזה דרשה מפסוק תחת אבותיך יהיו בניך. ואם כשמת הבן לפני אביו אמרינן שהנכד יורש את סבו מכח עצמו, ולא שהבן ירש והעביר לבנו, אז זה שייך בנכד שהוא קרוב של סבו וניתן לומר שהוא נהיה היורש של הסבא אבל בבן את אמו להוריש לאחיו מן האב שאין להם קרובה לאמא שלו, לא שייך שהם ירשו את האם. וזה פשוט מסברא בלי ילפותא דהא פשוט שאינם יורשים אשת אביהם.

אבל בסוגיא בדף קנט: קאי לאחר שדחו את הדרשה של תחת אבותיך יהיו בניך, דאולי אינו אלא לברכה (וא"א ללמוד משם שהנכד עומד במקום הסבא לרשת אותו באופן ישיר). ולפי"ז הא דנכד יורש אינו אלא בדרך משמוש, שע"י שהבן בקבר יורש את אביו, דרכו יורש הנכד את נכסי סבו (ולכן אם היו לבן בעלי חובות הם יכולים לגבות כי הנכסים עברו דרכו ונשתעבדו להם). ואם אדם שכבר מת נחשב כיורש, והנכסים היו ברשותו, אז ה"ה בבן האם שהנכסים נהיו ברשותו בקבר, וממילא יעברו הנכסים לאחים שלו כי אינם צריכים לרשת באופן ישיר את אשת אביהם אלא הבן יורש אותה והם יורשים אותו. ולכן צריך ילפותא מן הפסוק לחדש שאין דין משמוש כזה בבן מאמו. אבל הסוגיא בדף קיד קאי אליבא דהאמת שהנכד יורש את סבו באופן ישיר, ואין הבן בקבר נחשב כיורש, ולכן פשוט מהסברא שבבן מן האם אין אחיו יכולים לרשת דרכו בקבר כי אינם ממשפחת האם כלל. ולכן שם לא חיפשו שום ילפותא לצורך דין זה.

גם באבי עזרי (פ"א נחלות ה"ב) הביא את הקושיא הנ"ל דלרמב"ם דס"ל דירושת הבעל אינה מן התורה לית ליה הילפותא של דף קנט:; ואיך פסק דהבן אינו יורש אמו בקבר. וכתב דהרמב"ם נקט כהגמ' בדף קיד שסתמה שאין הבן יורש אמו בקבר, דשם משמע דהכי הלכתא ולא מטעם שלמדין מירושת הבעל אלא מסברא בעלמא שירושת הבן מאמו היא רק אם הבן בחיים. והביא שכן כתב הרשב"ם (שם קיד: בד"ה אף האשה את בנה) דכיון שמת בנה מקמי דידה פקע לו כחו מירושת אמו.

וכתב לבאר שהרי הדין הוא שמשפחת האם אינה קרויה משפחה (דף קט:), ומהאי טעמא אין האם יורשת את בנה, ומה"ט אין אחים מן האם יורשים זה את זה (קט-קי). ומה"ט היה בדין שגם הבן לא יורש את אמו אלא שיש לימוד שהאיש יורש את אמו (דף קיא.). וא"כ הוא דין מיוחד מהפסוק וכל בת יורשת נחלה, ודין זה נאמר רק אם הבן חי שאז עומד במקום האם, ולא כשכבר מת. ואף שיש דין משמוש הנלמד מבן אין לו, עיין עליו וזה נלמד גם בבן שיורש את אמו כמבואר ברמב"ם (שם הי"ג) זהו רק בבן של הבן או בבת של הבן שזה נלמד ממשמוש בירושה של האב (דיש היקש בין מטה האם למטה האב) אבל לא במשמוש לקרובים אחרים שאינם ממשפחתו, דהא באב לא יצוייר משמוש להנחיל למי שאינו ממשפחתו, עיי"ש. לפי האמרי משה אין בן יורש אמו כי יורשיו אינם יורשי אמו. ולפי האבי עזרי בירושה מהאם שבעצם אין כאן משפחה אין דין משמוש ליורשים אחרים.

והנה בחי' רבי שמואל (סי' כה) כתב דגדר הדין של אין הבן יורש אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב הוא שאין הנחלה ממשמשת כדי להסב נחלה למשפחה אחרת, כלומר דהדין שלא תסוב נחלה הוא שמפקיע הדין משמוש אבל אין זה גזירת הכתוב בדין ירושת בן את אמו שאינו יורשה בקבר להנחיל אלא דלא נאמר דין משמוש כדי שתסוב הנחלה ממקומה. וכמו שכתב ביד רמה (דף קיד:) דכיון דאין בין האחין מן האב ובין אמו קורבה לא ירתה לה. וכן כתב בקרית ספר (פ"א נחלות) הטעם דאין הבן יורש את אמו בקבר משום שנאמר לא תסוב נחלה ממטה למטה.

ואע"ג דבגמ' בדף קנט: יליף מגזירה שוה, והרמב"ם הרי פסק דירושת הבעל דרבנן (וכנ"ל) וע"כ דלית ליה האי גז"ש, לזה כתב בקרית ספר דהרמב"ם יליף לה משום לא תסוב (בלי גז"ש). ואע"ג דבחייו יורש הבן אף דאח"כ מוסבת הנחלה לאחיו היינו משום דכבר הוסבה בחייו.

וכתב לפי"ז נפק"מ אם אבי אמו היה גר שאין לו יורשין (דבתו והנכד כבר מתו) דבכה"ג יורש בן בתו בקבר להנחיל לאחיו מן האב ולא יהיו הפקר, דבכה"ג אין בירושתו משום לא תסוב (דלולא ירושתו יהיה הפקר) ולכן מצי יריש כדי להעבירו לאחיו.

ואח"כ הוכיח בשיטת רבינו יונה דס"ל דמשפחת אם לא קרויה משפחה היינו לא רק כלפי שהאם אינה יורשת את בנה אלא גם בכנה לרשת אמו. והא דירורש אמו הוא דין ירושה מחודש אע"פ שאינו משפחה. ובהך דין ירושה לא נתחדש דין משמוש לרשת בקבר עבור אחיו. והיינו כביאורו של האבי עזרי ברמב"ם. נמצינו למדים שיש לומדים ברמב"ם שהדין של אין הבן יורש אמו בקבר הוא מן הסברא. ויש לומדים שהוא מפסוק אבל לא מגזירה שוה אלא מלא תסוב. ויש לומדים שירושת הבן מהאם היא פרשה חדשה של ירושה שבה לא נאמר החידוש של משמוש, ולכן בבן שמת לפני אמו לא ירשו אחיו דרכו.